

ΜΙΑ ΜΟΡΦΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ ΣΤΟΝ ΑΙΝΕΙΑ ΤΟΝ ΤΑΚΤΙΚΟ

Καλομοίρα Ματαράγκα

Ιστορικός, Λέκτωρ στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Καιρός=ευκαιρία. Νέος άνδρας με εφημέριο κεφάλι. Έχει μόνο μια τούφα μαλλιά, από την οποία μπορεί κενεϊς να τον αδράξει. Το ανάγλυφο αυτό, πιθανώς αντίγραφο γάλικνου έργου του Λυσιππου, βρίσκεται στη Δελφία. Άλλο αντίγραφο υπάρχει στο Μουσείο Ακρόπολης, στην Αθήνα.

Από τα μέσα του αιώνα μας, που γεννήθηκε ο όρος "ψυχολογικός πόλεμος", οι μελετητές αναζητούν τις ρίζες του στις πιο απομακρυσμένες εποχές. Η "ψυχολογική δράση" γενικότερα παίρνει πολλές μορφές: προδοσία, αποθάρρυνση, εκφοβισμός, intoxication... Ο ψυχολογικός πόλεμος είναι άρρηκτα δεμένος με την εξαπάτηση του αντιπάλου: και η εξαπάτηση του αντιπάλου υπήρχε πάντοτε. Ο Όμηρος και η Βίβλος προηγούνται του von Canaris¹, του Ewen Montagu² και της ομάδας του. Άλλωστε, η Μήτις³ ήταν η πρώτη γυναίκα του Δία, η Αθηνά το πρώτο και ο Καιρός⁴ το τελευταίο του παιδί.

Αν ο αρχαιότερος γνωστός θεωρητικός της τέχνης του πολέμου, και μάλιστα ενός πολέμου που βασίζεται στην εξαπάτηση του εχθρού, είναι ο Sun-Tzu⁵, ο Αινείας ο Τακτικός μπορεί να θεωρηθεί ως ένας από τους πρώτους θεωρητικούς της πολεμικής τέχνης στην αρχαία Ελλάδα, ο οποίος πίστευε επίσης στην αποτελεσματικότητα της έμμεσης στρατηγικής.

Κέρκυρα 361 π.Χ.: οι ολιγαρχικοί ετοιμάζουν επανάσταση εναντίον του δήμου, έχοντας και την υποστήριξη του Αθηναίου στρατηγού Χάρητος που βρισκόταν στο νησί επικεφαλής μιας φρουράς. Για να πραγματοποιήσουν το σκοπό τους καταφεύγουν στο δόλο: μερικοί από τους αξιωματικούς της φρουράς αυτοτραυματίζονται και αιμόφυρτοι ορμούν στην αγορά σαν να είχαν πέσει θύματα κάποιας επίθεσης. Συγχρόνως οι υπόλοιποι στρατιώτες [της φρουράς], έτοιμοι από πριν να αναλάβουν δράση, καθώς και όσοι από τους Κερκυραίους συμμετείχαν στη συνωμοσία, παίρνουν αμέσως τα όπλα. Συγκλείεται η εκκλησία του δήμου και συλλαμβάνονται οι "προστάται του δήμου" ως υπαίτιοι, τάχα, της υποτιθέμενης "στάσεως", ενώ οι πραγματικοί συνωμότες διευθετούν τα πράγματα όπως τους συμφέρει.

Το περιστατικό αυτό αφηγείται ο Αινείας ο Τακτικός, στο έργο του Πολιορκητικά⁶. Ο Αινείας, συγγραφέας του 4ου αιώνα π.Χ.⁷, θεωρείται από τους περισσότερους μελετητές πρωτόπορος στρατιωτικός συγγραφέας, ένας από τους πρώτους που συνέγραψαν στρατιωτικές πραγματείες με καθαρώς τεχνικό χαρακτήρα⁸. Τα Πολιορκητικά είναι, δυστυχώς, το μόνο έργο που διασώθηκε από έναν αριθμό παρόμοιων πραγματειών που φαίνεται ότι είχε συγγράψει ο Αινείας⁹. Το συγκεκριμένο έργο όχι μόνο αποτελεί πηγή πληροφοριών για ζητήματα σχετικά με την πολιορκητική και τη στρατιωτική γενικότερα

τέχνη στην κλασική Ελλάδα, αλλά επίσης παρέχει πολύτιμα στοιχεία για την κοινωνική και πολιτική ιστορία της εποχής, καθώς και για τους θεσμούς της "πόλης"¹⁰. Ο χαρακτήρας του έργου του Αινεία είναι κυρίως διδακτικός: ο συγγραφέας στην αρχή κάθε κεφαλαίου δίνει στον αναγνώστη συμβουλές και οδηγίες τις οποίες φροντίζει στη συνέχεια να στριγγίζει με επεισοδία παραδείγματα, τόσο από την εποχή του όσο και από προγενέστερες εποχές, που είναι βέβαια γνωστά και από ιστορικούς, όπως ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης¹¹.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι, μέσα από τρία επεισοδία-παραδείγματα, όχι μόνο να ενισχύσει τη διαπίστωση ότι στην κλασική Ελλάδα γινόταν ευρεία χρήση της intoxication, αλλά και να καταδείξει το πέρασμα από την πράξη στη θεωρία, μια και ο Αινείας συνειδητά πιστεύει ότι ο πόλεμος είναι κυρίως μια αναμέτρηση με βασικό όπλο το δόλο. Ο όρος intoxication δηλώνει μια σειρά μεθοδεύσεων που αποσκοπούν στη δημιουργία απαθών εντυπώσεων και στη διατρέβωση της αντικειμενικής πραγματικότητας: οι μεθοδεύσεις αυτές προκαλούν αποπροσανατολισμό και ψευδαισθήσεις, με σκοπό την επιτυχία ενός πολιτικού ή και στρατιωτικού στόχου.

Η intoxication προϋποθέτει, πρώτον, "εμπνευστές", δεύτερον, "πράκτορες"-συνεργάτες των εμπνευστών, τρίτον, "θύματα", και αποσκοπεί στη "δηλητηρίαση" της σκέψης του θύματος-αντιπάλου για την επιβολή απόψεων ή αποφάσεων. Στριγγεται στο δόλο και επιλέγεται αντί της βίας: έχει αποδειχθεί αποτελεσματική και εξασφαλίζει την πραγματοποίηση στόχων με τις λιγότερες δυνατές απώλειες και το μικρότερο κόστος. Στις μέρες μας, η intoxication συνδέεται με τον ψυχολογικό πόλεμο και τον πόλεμο μεταξύ των μυστικών υπηρεσιών, έχει δε θεωρηθεί ως το "απόλυτο όπλο του ανατρεπτικού πολέμου"¹². Στις περισσότερες σχετικές με το

θέμα μελέτες διαπιστώνεται η χρήση της ήδη από τους αρχαίους χρόνους¹³. Οι μέχρι τώρα έρευνες έχουν δείξει ότι οι αρχαίοι Έλληνες αναγνώριζαν την αποτελεσματικότητα της και επιπλέον ότι υπήρχε στη σκέψη τους ως μία τακτική ξεχωριστή για την επίτευξη στόχων, ακόμα και αν δεν την προσδιόριζαν με κάποιον συγκεκριμένο όρο. Στα Ελληνικά είναι δύσκολο να αποδοθεί η τεχνική σημασία που πήρε ο γαλλικός όρος *intoxication* μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Έτσι, στη μελέτη αυτή, για λόγους πρακτικούς, χρησιμοποιείται ο γαλλικός όρος.

Η επιχείρηση που οργάνωσαν οι Κερκυραίοι ολιγαρχικοί στο πρώτο επεισόδιο-παράδειγμα που αναφέρθηκε παραπάνω είναι μία από τις περιπτώσεις που παραθέτει ο Αινείας για να ενισχύσει την παραίτηση του προς αυτούς που έχουν την εξουσία μέσα σε μια πόλη: πρέπει να είναι επιφυλακτικοί απέναντι στους πολιτικούς τους αντιπάλους γιατί υπάρχει ένας διαρκής κίνδυνος "επιβουλών"¹⁴. Θα μπορούσε δε να χαρακτηριστεί ως μία κλασική επιχείρηση *intoxication*, μια επιχείρηση καλά οργανωμένη εκ των προτέρων, που αποσκοπεί με τη χρήση δολίων μέσων στη δημιουργία μιας "απατηλής πραγματικότητας"¹⁵.

Μία δεύτερη περίπτωση *intoxication*, στην οποία αναφέρεται ο Αινείας, αφορά τις μυστικές νυκτερινές εξόδους των πολιορκημένων κατοίκων μιας πόλης¹⁶. Χαρακτηριστικό είναι το επεισόδιο που ακολουθεί: κάποιος –ο Αινείας δεν προσδιορίζει ούτε το ποιο ούτε το πού–, πολιορκημένοι από τρεις φαίνεται, μηχανεύονται ένα "προσοπιτόν στασιασμόν", και την κατάλληλη στιγμή κάνουν έξοδο και αφιερδιάζουν τον εχθρό¹⁷. Με άλλα λόγια, οι πολιορκούμενοι προσποιούνται ότι ξεστάει εμφύλια διαμάχη ανάμεταξύ τους, ώστε να παραπληθήσουν τον εχθρό και να τον κάνουν να ερησυχάσει. Τότε, όταν οι πληροφορίες που έχουν τους πείθουν για την καταλληλότητα της στιγμής, αναλαμβάνουν δράση. Αν και το περιστατικό περιγράφεται με εξαιρετικά συνοπτικό και ελλειπτικό τρόπο, εντούτοις εμφανίζει τα βασικά χαρακτηριστικά μιας επιχείρησης *intoxication*: προμελέτη, οργάνωση, δημιουργία ψευδών εντυπώσεων, ώστε ο εχθρός να πιστέψει κάτι που δεν υπάρχει. Η οργάνωση της εμφύλιας ρήξης φαίνεται πως ήταν απόλυτα πειστική, έτσι ώστε οι εχθροί, εφησυχασμένοι και ανύποπτοι, αφιερδιάζονται. Και βεβαίως ο εχθρός ήταν ανύποπτος, γιατί τι πιο σταθερό από μια "στόσαν" σε μια ελληνική πόλη! Το κείμενο δεν επιτρέπει παρά τη δυνατότητα διατύπωσης υποθέσεων για την οργάνωση που πρέπει να προϋπάρχει ώστε να πετύχει μια τέτοια επιχείρηση: ένα δίκτυο διακίνησης μυστικών πληροφοριών, μεμονωμένοι πληροφοριοδότες, "πράκτορες", ή ακόμα και "διπλοί πράκτορες"¹⁸.

Το τελευταίο επεισόδιο-παράδειγμα που επιλέγουμε από τον Αινεία σχετικά με την *intoxication* αναφέρεται και πάλι στο πόσο προσεκτικοί πρέπει να είναι οι πολίτες όταν επιχειρούν εξόδους από την πόλη τους. Εδώ τονίζεται ο "εκ των έσω" κίνδυνος, που είναι εξίσου σοβαρός με αυτόν που αντιμετωπίζει η πόλη από

τους εξωτερικούς εχθρούς της¹⁹. Το επεισόδιο που ακολουθεί είναι μία υποδειγματική περίπτωση *intoxication*, καθώς είναι μια επιχείρηση άψογα οργανωμένη εκ των προτέρων, που βασίζεται κυρίως στη διάδοση ψευδών ειδήσεων και πληροφοριών, αλλά και στη δημιουργία απατηλών εντυπώσεων. Και σ' αυτό το τελευταίο επεισόδιο ο Αινείας δεν δίνει τα ονόματα της πόλης ή των πρωταγωνιστών²⁰:

Σε κάποια πόλη, οι άρχοντες ήθελαν ν' απαλλαγούν από πολιτικούς τους αντιπάλους, εξοριζοτάς τους. Φρόντιονα λοιπόν να διαδοθεί ότι ετοιμαζόνταν επιδρομές εχθρών, για να έχουν την πρόφαση να εξωθήσουν στη συνέχεια τους πολίτες να σπεύσουν σε βοήθεια της απειλούμενης "χώρας" βγαίνοντας από το "άστυ". Οι οργανωτές του εγχερήματος, οι οι υποστηρικτές τους φρόντιονα να διατρέσουν τους πολίτες που συγκεντρώθηκαν στις πύλες της πόλης σε τρία μέρη, διοντάς τους απατηλές οδηγίες, που όμως δε γινόντουσαν καμία υποψία. Τους έστειλαν μάλιστα σε συγκεκριμένες τοποθεσίες για να στήσουν ενέδρες στον εχθρό, ο οποίος τάχα θα επιτίθετο. Οι ίδιοι οι εμπνευστές του εγχερήματος, μαζί με τους ανθρώπους που γνώριζαν το σχέδιο, προπορεύτηκαν δήθεν για να επαληθεύσουν τις πληροφορίες, δημιουργώντας στα θύματα-συμπολίτες τους την απατηλή εντύπωση πως θέτουν τον εαυτό τους σε κίνδυνο, πρώτοι αυτοί, πριν από τους άλλους. Τουτό έγινε για να παρασύρουν τάχα τον εχθρό σε ενέδρες προσποιοιμένοι ότι οπισθοχωρούν. Σύμφωνα με όσα αφηγείται ο Αινείας, οι συνωμότες προπορεύθηκαν και έβρυσαν σε ένα συγκεκριμένο σημείο, όπου τους περίμεναν, όχι βέβαια κάποιοι εχθροί, αλλά μισθοφόροι που είχαν έλθει κρυφά, βάσει οργανωμένου σχεδίου, από τη θάλασσα. Αυτούς τους οδηγήσαν μέσα στην πόλη (από διαφορετικούς δρόμους από εκείνους όπου είχαν αφήσει τους συμπολίτες τους), δημιουργώντας, σε όσους είχαν μείνει στην πόλη, την απατηλή εντύπωση ότι οι μισθοφόροι, ήταν οι πολίτες που επέστρεφαν. Έτσι λοιπόν οι συνωμότες κατέλαβαν την πόλη, δηλαδή πήραν την απόλυτη εξουσία, με τη βοήθεια των μισθοφόρων και εξόρισαν ένα μέρος από τους αντιπάλους τους²¹.

Πρόκειται για μια καταπληκτική περίπτωση προσποίησης, που εξελίσσεται σε τρία τουλάχιστον επίπεδα: οι άρχοντες εξαπατούν του πολίτες-αντιπάλους, δημιουργώντας τους την εντύπωση ότι θα εξαπατηθούν έναν ανύπαρκτο εχθρό, και εξαπατούν όσους είχαν παραμείνει στην πόλη, προσποιοιμένοι ότι επιστρέφουν με τους συμπολίτες που είχαν προηγουμένως εξέλθει!

Και στα τρία προαναφερθέντα περιστατικά είναι φανερό πως αποφεύγεται μια ανοικτή σύγκρουση, μια άμεση ενέργεια, διότι κρύβεται από τους εμπνευστές ως αναποτελεσματική καθώς ενέχει κινδύνους αποτυχίας ή έστω μεγαλύτερων απωλειών. Ο Αινείας σε καμία περίπτωση δεν υπερασπίζεται μία "κατά μέτωπον" επίθεση με οποιοδήποτε κόστος. Η προτροπή του, σε ένα άλλο σημείο του έργου, είναι ενδεικτική να επιτίθεσθε εναντίον των εχθρών σε συνθήκες τέτοιες που δε θα αναγκασθείτε να πολεμήσετε "άκοντες"²² αλλά και στην περίπτωση ακόμη που

θα πολεμήσετε, δε θα βρεθείτε σε μειονεκτική θέση²². Έτσι, εδώ ο Αινείας αποδεικνύεται, όπως άλλωστε και σε άλλα σημεία των *Πολιορκητικών*, επικίρατος. Αρκεί κανείς να θυμηθεί τα λόγια του στρατιωτικού συγγραφέα Liddell Hart, που το 1954 έγραψε, δίνοντας τον ορισμό του σκοπού της στρατηγικής: "Ας φαντασθούμε στρατηγόν εις όν ανετίθη η αναζήτησις στρατιωτικής λύσεως. Η ευθύνη του συίσταται εις την επιτεύξιν της λύσεως ταύτης υπό τας ευνοϊκώτερας των συνθηκών, ώστε τα αποτελέσματα να είναι όσον το δυνατόν αφοραστικώτερα. Ειγεμένως πραγματικώς του σκοπού δεν θα είναι η αναζήτησις της μάχης, αλλ' η προσπάθεια δημιουργίας επί τούστων ευνοϊκής στρατηγικής καταστάσεως, ώστε εάν υπήρξεν καθυστηρην δεν αγάνη εις το επιθυμητόν αποτέλεσμα, τουλάχιστον αι συνθήκαι υπ' ός θα συναβή η μάχη να εξασφαλίζοντο το αποτέλεσμα τούτο."²³

Τα *Πολιορκητικά* του Αινεία έρχονται λοιπόν να προστεθούν στα κείμενα των τριών μεγάλων ιστορικών των κλασικών χρόνων, του Ηρόδοτου, του Θουκυδίδη και του Ξενοφώντα, όπου απαντάται η *intoxication* ως στρατιωτικό και πολιτικό όπλο. Η ήδη υπάρχουσα διαπίστωση για την ευρύτατη χρήση της *intoxication* και τη διακροκίμενη θέση που κατείχε στο οπλοστάσιο των πολιτικών και στρατιωτικών ανδρών στην κλασική Ελλάδα ενισχύεται ακόμα περισσότερο. Πράγματι, η μέθοδος απαντάται, εκτός των παραπάνω ιστοριογραφικών ηγηγών, και σε μία "τεχνηκή" στρατιωτική πραγματεία, έναν μάλιστα συγγραφέα που, όπως όλα δείχνουν, ήταν σύγχρονος αξιωματικός και θεωρείται ο "εφευρέτης" πολλών από τις σύγχρονες μεθόδους της πολεμικής τέχνης²⁴. Αποδεικνύεται, με άλλα λόγια, ότι η *intoxication* είχε ήδη, από τον 4ο π.Χ. αι., περάσει από την εμπειρική χρήση στη θεωρία της στρατηγικής.

Σημειώσεις

1. Κανάρις, Βύληξμύ Φρανκ φον, αρχηγός της Στρατιωτικής Υπηρεσίας Πληροφοριών ("Abwehr") στη διάρκεια του χιτλερικού καθεστώτος. Οργανώτης των χιτλερικών κατασκοπευτικών δικτύων σε όλο τον κόσμο. Σε συνεργασία με τις υπηρεσίες προπαγάνδας του Γκαίμλεϊν και με τη μαυστική αστυνομία της Γκεστάπο από τον Χίμλερ, οργάνωσε μέγιστη φάλαγγα στις ευρωπαϊκές χώρες.
2. Ο Άγγλος αξιωματικός του πολεμικού ναυτικού Ewen Montagu και οι συνεργάτες του οργάνωσαν μια εκπληκτική επιχείρηση εξαπάτησης του εχθρού το 1943. Στόχος τους ήταν να πείσουν τους Γερμανούς ότι οι συμμαχικές Ναυτικές δυνάμεις είχαν κάνει απόβροδο στην Ελλάδα και τη Σαρδηνία και όχι στη Σικελία όπως ήταν πρόδηλο σχέδιο τους. Βλ. Ewen Montagu, *The Man who Never Was* (London 1996).
3. Βλ. Ησιόδου, *Θεογονία*, 886-887. Το όνομα της Μήνης σημαίνει και πανουργία, δολοφονία (βλ. Pl. Gignai, *Dictionary de la mythologie grecque et romaine*, 1961 [1927]). Ο Δίας, κατά την *Μήνη* ήταν αυτή κυφορούσε την Αθηνά (Ηρόδοτος, ο.π., 887-900). Γι' αυτό, τόσο ο Δίας όσο και η Αθηνά διέδωσαν περισσότερο από κάθε άλλο θεό τις ικανότητες της Μήνης. Ο Δίας, καταπνίγοντας την *Μήνη*, γεμίζει από *μήνη*, γίνεται επιπονητικός, πολυμήχανος ("μπίστης", "μπίστος") και η κόρη του "πολυμήχανος", θεά κάθε δραστηριότητας που απαιτεί νοημοσύνη, εφευρετικότητα... Για την *μήνη*, βλ. M. Delafosse και J.-P. Vernant, *Les ruses de l'intelligence. La métis des Grecs* (Paris 1974).
4. Ο Κάρπος είναι προουσιώτικος αρσενικού γένους, θεός της ευκαρίας και της ευνοϊκής χρονικής στιγμής, βλ. P. Moreno, *LIMC V* (1990), "Kairos" 920-926.
5. Ο Sun Tzu έζησε πιθανώς περί το 474 π.Χ. στην Κίνα και θεωρείται ο συγγραφέας του βιβλίου *Η Τέχνη της Πολέμου*, της πολυπληθούς γνωστής πραγματείας σχετικά με τη στρατηγική. Οι αρχές περί στρατηγικής και τακτικής που εκτίθενται στο έργο του βασίζονται κυρίως στο δόλο, στη δημιουργία ψευδών εντυπώσεων με στόχο την εξάλειψη του εχθρού. Η πραγματεία αυτή επηρέασε βαθιά την κινεζική στρατηγική σκέψη και θεωρείται πηγή των στρατιωτικών βιβλίων του Mao Tse Tung. Βλ. σχετικά, Sun Tzu, *L'art de la guerre* (Paris, Flammarion, 1972) (Μιλίε et Une Nuts, 1996).

6. *Enée le Tacticien, Poliorcétique*, texte établi par A. Dain, traduit et annoté par A.-M. Bon, Les Belles Lettres (1967), XI, σσ. 13-15. Το περσιολογικό αναφέρει ο Διόδωρος, XV, 95. 3. Για τη χρονολόγηση του περσιολογικού βλ. D. Whitehead, *Aeneias the Tactician* (Oxford 1990), σσ. 133-134. Για τους "προτάσεις του δήμου", βλ. ο Reverdin, "Remarques sur la vie politique d'Athènes au Ve siècle", *Muséion*, 2, 1945, 201-212; I.A.F. Bruce, "The Corycean Civil War of 427 B.C.", *Phoenix*, vol. 25, 1971, 2, σσ. 110, 112-113. Το ίδιο εγχείρημα χρησιμοποιεί ο Πεισιπλάτος για να πείσει τους Αθηναίους να του δώσουν εφορεία και να καταλάβει στη συνέχεια την εξουσία (Ηρόδοτος, I, 59; Αριστοτέλης, *Αθην. Πολ.*, XIV, 1). Ανάλογη ενήργησε και ο Πέρσης Σάμπαρος: έκδοξη της εξουσίας της μακρυαίτης, έφερε το κεφάλι του και παρουσιάστηκε στους πολιορκημένους από τους Πέρσες Βαβυλωνίους ως θύμα του Δαρείου, έτοςος να τον εκδικηθεί. Κερδίζοντας έτσι την εμπιστοσύνη των πολιορκημένων, θα παράδιδε τελικώς την πόλη στο Δαρείο (Ηρόδοτος, III, 153-156).
7. Για την προουσιώτικη του Αινεία βλ. H. W. Hunter and S. A. Handford, *Aeneas of Siegestart*, Oxford (1927), σσ. XV-XXXVII A.-M. Bon, ο.π., σσ. VII - XII.
8. H. W. Hunter and S. A. Handford, ο.π., σσ. XXVII-XXXI Y. Garlan, *La guerre dans l'antiquité* (Paris 1972), σ. 5 M. Bettalli, "Enea Tattico e l' insegnamento dell' arte militare", *AFLS* 7, 1965, σσ. 73-89 D. Whitehead, ο.π. (σημ. 1), σσ. 34-42.
9. Για το έργο του Αινεία βλ. A.-M. Bon, ο.π. (σημ. 1), XI-XVIII D. Whitehead, ο.π. (σημ. 1), σσ. 13-17.
10. Βλ., για παράδειγμα: M. Bengtson, "Die griechische Polis bei Aeneas Tacticus", *Historia* XI 1962, σσ. 458-468 S. Celato, "La Grecia del IV secolo a. C. nell'opera di Enea Tattico", *MAP* 80, 1967/8, σσ. 215-244.
11. Βλ. D. Whitehead, ο.π. (σημ. 1), σ. 8 και σσ. 38-39.
12. Για την *intoxication* βλ., μεταξύ άλλων: P. Nord, *L'intoxication* (Paris 1971) Déodat du Puy-Montbrun, *Les armes des espions* (Paris 1974) J.-P. Alem, *L'espionnage et le contre espionnage* (Paris 1980) R. Jacquard, *La Guerre du Mensonge* (Paris 1986) M. P. Cathala, *Le temps de la désinformation* (Paris 1986).
13. Βλ. ενδεικτικά P. Nord, ο.π., σσ. 13-17 και 23-24 J. Harmand, *La guerre antique de Sumer a Rome* (Paris 1973), σσ. 189-190.
14. *Enée le Tacticien, Poliorcétique*, XI.1.
15. Βλ. P. Nord, ο.π. (σημ. 7), σ. VIII.
16. *Enée le Tacticien*, ο.π., XXXI.
17. *Enée le Tacticien*, ο.π., XXX 3.
18. Για τη διακίνηση μυστικών πληροφοριών, βλ. C.G. Starr, "Political Intelligence in Classical Greece" *Mnemosyne*, Suppl. XXXI (1973).
19. *Enée le Tacticien*, ο.π., XXXI, 6. Για την "Πέμπτη Φάλαγγα" στην κλασική Ελλάδα, βλ. L. Losada, "The Fifth Column in the Peloponnesian War", *Mnemosyne*, Suppl. 21 (1972), Βλ. επίσης Y. Garlan, *Recherches de Poliorcétique grecque*, BEFAR 223 (Paris 1974), σσ. 179-183.
20. Κατά την A.-M. Bon, ο.π. (σημ. 1), σ. 51 σημ. 1, το περσιολογικό πρέπει να συνέβη στη Σικελία κατά την εποχή του Εύφρονος, Πρβλ. όμως και D. Whitehead, ο.π., σ. 164.
21. *Enée le Tacticien*, ο.π., XXXII, 7-11.
22. *Enée le Tacticien*, ο.π., XVII, Βλ. Y. Garlan, *Recherches de Poliorcétique grecque*, ο.π., σ. 77.
23. Β. H. Liddell Hart, *Η Εμφύλιος Στρατηγική*, Απόδοσις εις την Ελληνικήν μερικήμ Διευθύνουσα Στρατιωτικών Εκδόσεων Γ.Ε.Σ. (Αθήνα 1963), σ. 363.
24. Πρβλ. A.-M. Bon, ο.π. (σημ. 1), σσ. XXX-XXX.

A Form of War Deception in Aeneias Tacticus

Kalomoira Mataraqa

Since the middle of our century, when the term "psychological war" first appeared, the scholars seek its origin in the most remote periods. The "psychological action" in general is expressed in many forms: treason, discouragement, intimidation, "intoxication". Psychological war is unbreakably bound with the deception of the opponent. Homer and the Bible precede von Canaris, Ewen Montagu and his group. Besides, Metis was Zeus' first wife, Athena his first child and Kairos his second one.

If Sun-Tzu is the oldest known theoretician of the art of war, and in particular of a war based on the deception of the enemy, Aeneias Tacticus can be considered as one of the first relevant theoreticians in ancient Greece, who also believed in the efficiency of *indirect strategy*. The aim of this article is, through three episodes-examples, not only to reinforce the fact that a wide use of "intoxication" was made in ancient Greece, but also to establish the transition from action to theory, since Aeneias consciously believes that the war is the main confrontation using first of all as its main weapon. The term "intoxication" denotes a series of actions aiming at the creation of false impressions and distortion of objective reality; this procedure causes disorientation and illusion, so that a political or military goal can be achieved.